

ivn KARWIJ

IVN Oost-Veluwezooom | Zomer 2022 | 47e jaargang nr. 2



**Beekdal-
grasland**

pagina
6

**Tastbaar
duurzaam**

pagina
9

**Berm-
planten**

pagina
10

**Fijnspar
verdwijnt**

pagina
14

Bij ons ben je op het juiste adres voor Fairtrade artikelen en (h)eerlijke foodproducten. Alles gemaakt met respect voor mens en milieu. Elk produkt met een eigen FAIRHAAL. Een feestje om te geven en om te ontvangen. Loop eens binnen en laat je verrassen.

Wereldwijd van betekenis zijn, dichtbij huis
www.dewereldwinkels.nl



EETERIJ de Jutberg

Natuurlijk smakelijk!



Bij Eeterij de Jutberg is het sfeervol genieten van een lunch of diner. Onze gerechten worden "natuurlijk" bereid met verse kruiden uit eigen tuin. Ook met kinderen kunt u bij ons prima terecht. Voor en na het eten kunnen zij lekker uitrusten in de speeltuin of op het springkussen. Bij Eeterij de Jutberg kunt u ook nog heerlijk nagenieten van een lange wandeling of fietstocht door het nationaalpark De Veluwezoom.

Voor meer informatie: www.eeterijdejutberg.nl



**Computers
op maat
Onderhoud
Netwerken
Reparatie
Supplies**

Emmastraat 29 • 6881 SN Velp • (026) 3640641
Internet: www.ictvisie.eu

Sinds 1980 Hoveniers met Passie!



⇒ Beleef
⇒ Geniet
⇒ Ontspan



gebr. RIJNEVELD b.v.
tuin- terreinverzorging
en bestratingen

► Advies en ontwerp
► Tuinaanleg
► Onderhoud

Spankeren 0313-427288
www.rijneveld.nl

4	Van de redactie	12	Op plantjesjacht in het Faisantenbos
5	Van het bestuur	14	Hoe de fijnspaar verdwijnt van de Veluwe
6	De levensgemeenschappen van Oost Veluwezoom	17	Mijmeren over biodiversiteit
9	Duurzaamheid tastbaar maken	18	Natuur, normaal en educatie
10	Natuur in de buurt: bermenplanten		

Kopij voor het volgende nummer
voor 17 augustus 2022 mailen naar:
redactiekarwij@ivnoostveluwezoom.nl

COLOFON

Verschijnt vier keer per jaar in maart, juni, september en december. Oplage: 330 exemplaren.
Artikelen overnemen mag, maar wel met bronvermelding en onze toestemming.
Artikelen in Karwij weerspiegelen niet altijd de mening van de redactie.
Wilt u de KARWIJ alleen digitaal ontvangen? Stuur dan een mailtje naar de penningmeester.

Redactie Karwij

Jeroen Boland en Peter Sinon.
Vormgeving: Bart Riggeling

Aan dit nummer werkten mee: Adelijne Martin, Anne Sleeboom, Corlène van den Camp, Floor Scholten, Paul Houtepen (stage NGO), Sjaak de Ligt.

Foto omslag: Koninginnepage - Jannie de Jong

Leden- en donateursadministratie

Leden- en donateursadministratie
Jaarlidmaatschap 2022: minimaal € 24,00
Donatie 2022: minimaal € 15,00
IBAN: NL92INGB0001417280
T.n.v. IVN Oost-Veluwezoom en met vermelding naam lid/donateur.
Maaïke van Roekel, Mezenlaan 27
6951 HD Dieren
penningmeester@ivnoostveluwezoom.nl
Telefoon: 06-12 21 97 67

Opzeggen: schriftelijk voor 1 december

Bestuur

Voorzitter - Willem Cramer
Secretaris - Jeannette Heinsbroek
Penningmeester - Maaïke van Roekel
Publieksactiviteiten - Bouzian Salama
Algemeen bestuurslid - Resie Oude Luttikhuis

Secretariaat bestuur

secretaris@ivnoostveluwezoom.nl
Postadres: De Klaproos
Korenbloemstraat 21, 6991 VN Rheden

Mutaties

Nieuwe leden:
Thelma Dorsman, Anneclaar Weijers, Robin Weijers, Marion Vette, Joop Meulenbeek, Sjors Bots, Silvia van Helvoort, Jurjen Bersee, Roy van Rossum

Drukker: Editoo B.V. Arnhem

Van de redactie

Deze Karwij-editie is wat dunner dan gewoonlijk. Hoe dat zo? Allereerst heeft Floor, na enige weifeling, besloten nu écht te stoppen met de eindredactie. Prioriteiten in een verschuivende agenda van werk en privé. Als redactielid stelde zij in een prima afstemming tien mooie edities met ons samen. Mede dankzij haar kreeg KARWIJ sinds 2020 een nieuwe jas, werkwijze, omvang, kleuren en focus. Dat houden we heel graag vast, maar dat gaat niet vanzelf. Gelukkig liet Floor ons een kort draaiboek na met tips & tricks voor een gesmeerd redactieproces. En we kregen ook bij deze editie nog haar ondersteuning.

Dat maakt deze KARWIJ iets anders dan anders. Taken en acties verschoven, ook konden we nu wat minder kopij ophalen uit de vereniging. Wel sloot NGO-deelnemer Paul Houtepen aan, hij nam voor zijn redactiestage een fijn portretinterview af - hopelijk blijft hij KARWIJ-fan! Ook bij de herfsteditie rekenen we op steun van een NGO-stagiair.

Sjaak, ook gids in opleiding schrijft beeldend over het lot van een 'klimatslachtoffer', thema van een nieuwe bosexcursie en uitvloeisel van de klimaatcursus. Peter neemt ons als meester-natuurverteller mee op plantjesjacht nabij een kwetsbaar na-

tuurgebiedje centraal in het prachtige werkgebied van de afdeling. Met hem 'op woorden meewandelen', dat maakt de leeservaring tastbaar.

Nogmaals: deze keer wat minder bijdragen van leden. Dat kan anders. Dat moet anders. Ieders ideeën, artikelen, wensen of feedback zijn welkom. Onze overtuiging: KARWIJ wordt sterker en speler door bijdragen van en via leden, evenals over hun kennis, kunde en interesse.

Waar iemand vertrekt, ontstaat ruimte. Wie komt de redactie versterken? Wie heeft eindredactie in de vingers, wie wil met ons KARWIJ mee in de lucht en 'op de deurmat' brengen? Als je zélf graag schrijft – geen probleem, dan haal jij mooie dingen op uit de club. In onze altijd levendige vergadering kun je ideeën, een serie of een concept inbrengen. Wie kan ons helpen KARWIJ neer te zetten als kanaal voor natuureducatie, binnen interessesfeer van leden, met focus op de Oost-Veluwezoon, en generatie-overstijgend? Zeg je ja, meld je dan bij de redactie!

Veel leesplezier en buitenbeleving in een mooie, natuurrijke, niet al te droge zomer!

Namens de redactie – Jeroen Boland



De nacht is van ons allemaal

Wie 's nachts eens naar boven kijkt bij een onbewolkte hemel ziet direct dat wat er resteert van onze natuurlijke hemel in de verste verte niet meer lijkt op wat we op vakantie in natuurlijk gebied, zoals Terschelling..., wel eens hebben meegemaakt. In oktober is er weer de Nacht van de Nacht. Het is bijtijds, maar noteer vast in je agenda: 29 oktober 2022, Nacht van de Nacht. Onder voorbehoud van goed weer en een onbewolkte hemel hoop ik dan

geïnteresseerden, meer kennis te laten nemen van een donkere nacht en de sterrenhemel die schuilt achter al onze druktemakerij. Dat zal zijn op een donkere en vrij toegankelijke plek in 'ons' gebied.

In de volgende Karwij meer over nachtvandenacht.nl/

Peter Sinon

Van het bestuur

Dwarsverbanden

Iedere architect kan je vertellen dat dwarsverbanden een constructie steviger maken. Zo zit het ook met een organisatie, en dus ook met onze IVN afdeling. Deze bestaat uit veel, min of meer autonoom, werkende werkgroepen, en dat gaat prima en daar zijn we heel erg blij mee. Maar de dwarsverbanden tussen de werkgroepen ontstaan niet zomaar, terwijl daar zoveel goede ideeën uit voort zouden kunnen komen. Daarom wil het bestuur periodiek een groen-café organiseren. In de Klaproos: elkaar ontmoeten, bijpraten en contacten verdiepen. Zo simpel kan het zijn.

Als je dit leest heeft het eerste groen-café al plaatsgevonden op 2 juni. Je hebt hopelijk een gezellige avond gehad en nieuwe contacten in de vereniging gelegd. Het is een experiment: we gaan kijken of het aanslaat. Heb je ideeën om de dwarsverbanden te versterken, laat ze ons dan vooral horen via wcramer55@gmail.com. Samen maken we er zo weer een mooi verenigingsjaar van.

Gemengde gevoelens

Vanaf begin mei hadden we veel warme en droge dagen: er tekent zich weer een superdroog seizoen af. Is de natuur op de zandige Veluwezoom weerbaar genoeg tegen de gevolgen van zulke droogtes? Hopelijk is het ergste perspectief buiten beeld zodra u dit leest. We zien ook veel positiefs: voor het eerst hadden we dagen waarop de duurzame energiebronnen, wind en zon, meer stroom opleverden dan er landelijk gebruikt werd. Ook lokaal gebeuren er mooie dingen: gemeente Rheden stelde het Biodiversiteitsplan 2022-2032 op, met als doel de teloorgang van de biodiversiteit te stoppen en deze te verbeteren. Onze werkgroep Duurzame Veluwezoom diende een zienswijze in. Hier gaan we lokaal meer van horen.

Zo zijn er dus zeker lichtpuntjes, laten we ook van het mooie weer genieten, en met ons allen duurzame ontwikkelingen inzetten en ondersteunen.

Uit de ledenvergadering

Op 7 april konden we gelukkig weer een fysieke ALV beleggen; met 30 personen was dit zeker de moeite waard. De uitgebreide notulen heeft iedereen al ontvangen. Hier aandacht voor een paar belangrijke zaken: Wij zijn blij dat Resie Oude Luttkhuis officieel is toegetreden tot het bestuur. Zij is ook actief bij de werkgroepen Communicatie en

Duurzame Veluwezoom. Besloten is per 1 januari 2023 voor onze lokale leden het landelijk lidmaatschapsmodel te gaan hanteren. We stappen over van het kalendermodel naar het verjaarmodel. In de komende periode wordt iedereen hierover geïnformeerd. De ALV besloot per actief lid 20 euro bij te dragen aan de kosten van een cursus naar keuze die ten goede komt aan onze afdeling. Een cursus van de eigen afdeling of van een andere IVN-afdeling, of bijvoorbeeld van de KNNV. Hoe vraag je de bijdrage aan: mail de penningmeester om welke cursus het gaat, met een bonnetje van de kosten en licht kort toe hoe deze cursus ten goede komt aan de afdeling. Bijvoorbeeld door de kennis of vaardigheid te gebruiken bij het gidsen. Deze procedure gaat per direct in, dus maak er gebruik van!

*Namens het bestuur
Willem Cramer, voorzitter*



*Wandelgroep met wede
foto Jeroen Boland*

Levensgemeenschappen van de Veluwezoom

II. DE BEEKDALGRASLANDEN

In de serie over biodiversiteit en levensgemeenschappen op de Oost-Veluwezoom kijken we naar beekdalgraslanden. In het overgangsgedebiet van de uiterwaarden naar de bossen op de stuwwal zijn de hoogteverschillen nog wat gematigd. Verschillende beken komen vanaf het hoge stuwwalplateau en worden gevoed met grond-, regen- en kwelwater. Aan de beken grenzen de beekdalgraslanden: bloemrijke hooilanden op schrale, vochtige grond.



Broekvelden bij Middachten op een vroege junimorgen

In de beekdalgraslanden spelen grote overstromingen, zoals in de uiterwaarden, geen rol. Dit maakt het milieu hier stabiel en meer geschikt voor een fijnmazig vegetatiepatroon. In termen van de relatietheorie: er is minder temporele variatie, wat resulteert in meer ruimtelijke variatie [zie kader]. Anders gezegd: een hogere biodiversiteit.

Onder het oppervlak van de beekdalgraslanden is oorspronkelijk vrijwel steeds sprake van veen op een dun leemlaagje, op dekzand. Dat leemlaagje is daar ooit neergelegd door de beek. Het veen is afgestorven plantaardig materiaal; er zit te weinig zuurstof in deze laag om vertering in gang te zetten. Het plantenleven wortelt hier dan ook meestal niet diep. De bovenste tien centimeter wordt gebruikt, daaronder wortelen maar enkele soorten, zoals paardenstaart. Als er nog regelmatig overstromingen zijn, is de veenlaag gemengd met zand of leem. Hoe verder van de beek, hoe fijner het materiaal, want bij een overstroming wordt het zwaarste materiaal het eerst afgezet. Zo zijn er door de jaren heen zandrugjes langs de waterloop ontstaan. In de winter staat het grondwater hier aan of boven het maaiveld. Dat is natuurlijk van invloed op het bodemleven, van bacteriën tot kleine ongewervelden, van wormen tot mollen. En uiteraard op het plantenleven dat we aantreffen. Waar er sprake is van kwel, of kalk in de bodem, mogen we de meest bijzondere vegetatie verwachten.

Ruimtelijke en temporele variatie: wat is dat?

Een levensgemeenschap wordt altijd bepaald door de wisselwerking tussen variatie in de ruimte (soortenrijkdom) en variatie in de tijd (temporele variatie of dynamiek). De dynamiek weegt daarbij het zwaarst. Een maïsveld bijvoorbeeld kent veel dynamiek omdat er veel mee gebeurt: bemesting, kaalslag, grondbewerking etc. Tegelijkertijd is de variatie in de ruimte, de soortenruimte, minimaal: er is immers alleen maïs. Bij een bergweide is het precies andersom: die kent naar verhouding weinig dynamiek met veel soorten, die in een rijke afwisseling met elkaar voorkomen. Er bestaat voor elke levensgemeenschap zoiets als een ideale verhouding tussen de ruimtelijke en de temporele variatie.

Soerense Broek

De middenloop van de Soerense Beek werd vroeger gebruikt als hooiland, waarbij gewerkt werd met handkracht: men maaide met de zeis. Soms werd na het hooien in juli of augustus nog wat vee in het gebied geweid, voordat het weer te nat werd. Dat leidde destijds tot een gevarieerde vegetatie, op sommige plaatsen was zelfs sprake van blauwgrasland. Deze levensgemeenschap is tegenwoordig vrijwel verdwenen door de gevoeligheid voor ontwatering, bemesting en onregelmatig beheer. Sinds de jaren zestig is er het moderne agrarisch

bewind gevoerd van bemesten en ontwateren. Op enig moment is bij een landinrichtingsproject in het Soerense Broek de grond uit agrarisch gebruik genomen en van de hand gedaan aan Natuurmonumenten. Sindsdien vinden er boeiende ontwikkelingen plaats. We vinden hier nu een grotendeels open gebied, met op één punt van het terrein sterk gevarieerde, half-opgaande begroeiing met wel heel interessante vegetatie.

In het gebied treffen we een patroon van slootjes haaks op de stroomrichting van het water aan. Het hoogteverschil rond die slootjes draagt bij aan de biodiversiteit. Zo'n slootrand is, enigszins vergelijkbaar met de bermen in de uiterwaarden, een mini-gradiënt. Ze biedt plaats aan eigen soorten planten en kleine dieren, zoals hemelsleutel, dotterbloem, watermunt, waterscheerling en kattenstaart. Dit zijn soorten die zich gemakkelijk laten kennen door betrekkelijk grote bloemen. In het Soerense Broek komen we verder waternavel, ronde zonedauw, vetblad en het tere guichelheil tegen. De laatste soort is een zeldzaam plantje, een echte pionier, dat hier is teruggekeerd na stevige ingrepen ten behoeve van natuurbeheer. Het is een indicator van kalkrijke kwel, die hier vanuit de oostelijke stuwwal aan de oppervlakte verschijnt. Het vetblad, begin jaren negentig vrijwel uitgestorven in Nederland, is ook zo'n bijzondere verschijning. De bladen van zijn wortelrozet zijn kleverig, daarmee worden insecten gevangen. Landt er een vlieg of mug op, dan rolt het blad op en wordt de vangst verteerd. Een vleesetend plantje dus.



Zwarte zegge (*Carex nigra*) in Soerense Broek

Het gebied is ook thuisplaats voor diverse soorten zeggen. We kennen hiervan meer dan zestig soorten in Nederland. Deze aan grassen verwante familie is knap lastig te determineren, een echte uitdaging voor wie geïnteresseerd is.

Middachterbroek

Het Middachterbroek sloot voor 1970 aan op de uiterwaarden van de Havikerwaard. Dit is nog wel zichtbaar aan de openheid en schaal van het gebied. Het gaat om de beekdalgraslanden die van oorsprong behoorden tot de Middachter- en Ruitersbeek. Van beide beken is alleen met de grootste moeite nog iets te herkennen in het veld. Er wordt wel gewerkt aan een restauratie van de Ruitersbeek tussen Middachten en Hof te Dieren. Misschien is het gebied vanuit vegetatiekundig oogpunt iets minder spectaculair, maar wie kan de mist in de vroege ochtendzon hier weerstaan? Absoluut de moeite van een bezoekje waard en goed toegankelijk vanaf de Eikenstraat en de Paardengracht van Middachten. Kenmerkend zijn de laag opgaande bosjes van wilgen, elzen, Spaanse aak, andere grote struikvormers en de hagen met meidoorn en vruchtbomen. Recent zijn deze 'haaglanden' weer flink gekortwiek om instorten van de begroeiing tegen te gaan. Ook hier vinden we de ontwateringsslootjes. Het loont de moeite te speuren naar samenhang tussen plantensoorten en deze greppels. Let bijvoorbeeld eens op de groeiplaats van pitrus. Wat verder boeiend is in dit terrein, is de aanleg van schutsluisjes om het grondwaterpeil hoog te kunnen houden en de zogenaamde voordren, doorwaadbare plekken in de belangrijkste waterlopen. Dat biedt een mooie gelegenheid het waterleven eens letterlijk goed onder je loop te nemen. Veel plezier daarbij!



Kwel in ontwateringsslootje

Wat is dat bruine daar in de sloot?

Beekdalgraslanden staan vaak onder invloed van kwel: omhoogrijpend grondwater uit aangrenzend, hoger gelegen gebied. Het met dat kwelwater meegevoerde ijzer reageert bij het aan de oppervlakte komen meteen met zuurstof (ijzer-carbonaat) of met fosfaat in het water (FePO_4). Deze verbindingen slaan neer in de vorm van 'roestvlokken' en voeden bacteriën die zichtbaar worden als een 'olielaagje' op het water.

Hooilanden Rozendaalse beek

Bijzonder, en eigenlijk een levensgemeenschap op zichzelf, zijn de hooilandjes in de middenloop van de Rozendaalse Beek. We vinden deze in het kasteelpark, aan de bosrand. Er is veenvorming in de bovenlaag van de bodem en het grondwater is steeds actief in beweging naar de lager gelegen vijvers. Actief maaibeleid, ingezet om te komen tot verschraling van de bodem, leidt zo mogelijk tot nog hogere soortenrijkdom en complexe vegetatiepatronen. De praktijk van maaien en hooien zorgt voor een jaarlijks terugkerende verschraling en je vindt hier een optimale standplaats voor orchideeënsoorten zoals gevlekte orchis, brede wespenorchis, moeraswespenorchis en rietorchis. Qua vegetatie treffen we het verder met stijve ogentroost en kale jonker, aangevuld met een scala aan grassoorten. De orchideeënrijke hooilanden zijn daarvoor ook een rijke bron voor insecten, met name bijen- en vlindersoorten. Wat die vlindersoorten betreft: het loont de moeite te letten op de blauwtjes. Er bestaan allerlei ondersoorten, met variaties in de vleugeltekening. De drie soorten blauwtjes die je het best kan treffen zijn het icarusblauwtje, het boomblauwtje en het bruin blauwtje. De eerste legt haar eitjes speciaal op de gewone rolklaver, dat is dus de waardplant.

We treffen er ook de spitsmuis, mol en veldmuis. Bij Rozendaal biedt het nabije kasteel onderdak aan de dwergvleermuis, rosse vleermuis, de laatvlieger en de watervleermuis. Het onderscheiden van deze schemervliegers kan een lastig klusje zijn, de diertjes zijn watervlug, kleuren onderscheid je niet meer in de schemer en ze zijn verrassend klein! Gelukkig zijn ze honkvast, dus kun je vaak terugkomen voor een verdere kennismaking. Wie zijn ogen goed de kost geeft, wacht mogelijk ook een ontmoeting met de ringslang of misschien zelfs een adder, in het ochtendzonnetje warmte vergarend. Slangen zijn immers koudbloedig en moeten 's morgens eerst op temperatuur komen voordat ze actief op pad gaan. Net als libellen. Ze zijn erg schuw en doorgaans kruipen ze al snel uit beeld, het dichte gras in. De adder is dan wel giftig, maar een beetje wandelschoen beschermt je prima. Zolang je 'm niet op pakt is er niets aan de hand.

Wie op zoek gaat naar specifieke vogels komt rond de beekdalgraslanden natuurlijk de veldleeuwrik tegen. Ook de torenvalk, ringmus en grote zilverreiger voelen zich er thuis. Jammer genoeg ontbreekt tegenwoordig de patrijs in deze gebieden. Vogels



Gewone rolklaver

die zich wat meer in de bovenloop van de beken ophouden zijn de ijsvogel en de grote gele kwikstaart. En als je toch op zoek bent: kijk bij de waterval en trapjes van Rozendaal dan ook maar uit naar de waterspreeuw ...



Orchideeënrijk hooiland met kale jonker, gewoon biggekruid, stijve ogentroost en gevlekte orchis bij de Rozendaalse beek.

Tekst: Peter Sinon, Floor Scholten

Beeld: Peter Sinon

Meer lezen over de Soerense of de Rozendaalse beek?

derentmeesterscooperatie.nl/referenties/soerens-beekdal/

Bekenstichting: sprengenbeken.nl/beken-bij-velpen-rheden/

Duurzaamheid tastbaar maken

Wat doet de klimaatcursus 'De Groene Verandering' van de werkgroep Duurzame Veluwezoom met de deelnemers? Die vraag legden we voor aan Saskia Wiersma. En het antwoord is eigenlijk simpel: de cursus leidt tot veel bewustwording en activering.



Saskia woont in Velp met haar man en twee dochters en is sinds 2017 afdelingslid. Haar nieuwsgierige aard bracht haar bij IVN en vervolgens ook naar de Klimaatcursus. Ze trekt graag het bos in en realiseerde zich, dat ze eigenlijk heel weinig wist over het reilen en zeilen van bomen, planten en beestjes. En hoe was dit wonderlijke landschap eigenlijk ontstaan? Bestuurlijk is ze betrokken bij duurzaamheidsopgaven, maar hoe wordt duurzaamheid tastbaar in de natuur?

Verrijkend

De cursus kwam voor haar op het goede moment. Ze wilde graag in het klein leren en ervaren hoe een groot vraagstuk als duurzaamheid zich vertaalt naar onze lokale natuur, en wat je daarmee kunt. "Welke maatregelen nemen we dan en hoe pakt dat uit, wat leren we daarvan?" Ze vervolgt: "Een toegevoegde waarde van de cursus was voor mij om de interesse, kennis en meningen van andere mensen te horen. Om verschillende zienswijzen met elkaar te verkennen. Het ging er in onze gesprekken soms scherp aan toe, maar zeker ook respectvol. Eigenlijk waren wij nog een *try-out* groep: complimenten voor de organisatoren, want dat maakte de cursus erg verrijkend."

Saskia koos voor deelname aan het bomengroepje. "We kregen meer inzicht door met ons groepje met een boswachter in gesprek te gaan. Het was ook leuk om ons eigen plan te maken." Dit heeft haar groepje vertaald in een excursie, die inmiddels twee keer is gehouden.

Hoe heeft zij die cursus zelf ervaren? "Positief. Volgens mij slagen we erin de gevolgen van klimaatverandering tastbaar te maken door stil te staan bij bodem en wortelontwikkeling, evenals verdroging en afsterving van kronen. Maar ook de toenemende kwetsbaarheid voor de letterzetter en aanleg van nieuwe aanplant, die is gebaseerd op de verwachte klimaatontwikkeling. We krijgen ook positieve feedback van de deelnemers. We willen mensen aan 't denken zetten en dat lijkt te werken, kleinschalig en tastbaar. Dit is nog maar 't begin, er zijn nog veel meer invalshoeken mogelijk."

Concreet verbeelden

Wat heeft de cursus haar gebracht? "Ken je het oude Griekse spreekwoord *'In een goede samenleving planten oude mannen bomen in wier schaduw ze nooit zelf zullen zitten'*? Daar geloof ik in, we moeten goed omgaan met onze natuur, via deze cursus maken we tastbaar hoe dat kan. Ik wil met anderen zoeken naar sterke manieren om dat te verbeelden." Concreet hadden we het over onze tuinen en prompt kreeg ik uitleg van Saskia hoe je het beste water kunt besparen in je tuin: "Nooit 't gazon sproeien, vergeeld gras herstelt zichzelf en als je je planten sproeit, dan liever minder vaak en wat langer per beurt, dan bereik je de plantenwortels beter." Vriendelijk en enthousiast verspreidt Saskia haar boodschap van duurzaamheid. Daarom volgt ze nu ook de natuurgidsenopleiding.

Tekst: Paul Houtepen

Foto: Jeroen Boland



Natuur in de buurt: bermplanten

Van de stoepplantjes uit de vorige editie ga ik nu naar de bermplanten. De lage vegetatie, grenzend aan stoep – straat – bosrand. Daarbij zullen ook de eerder beschreven stoepplantjes hier goed aarden. Al wandelend en fietsend viel er veel te ontdekken, te bewonderen. Een impressie daarvan vormt de omlijsting van deze pagina's.

Kleurenrijkdom

Menige berm streelt mijn oog als ik afgelopen weken door de omgeving wandel of fiets. De witte – gele - paarse kleuren verlevendigen mijn uitje. Ik geniet van (van linksboven met de klok mee) paarse dovenetel – grote muur met daartussen in roze winterpostelein – klaverzuring – ooievaarsbek – veldzuring – boterbloem – bosanemoon – gele dovenetel – komkommerkruid – aronskelk (open en dichte versie) – vogelmelk – heermoes – pinksterbloemen – klein kruiskruid – witte dovenetel – judaspenning – paardenbloem. Een hele verzameling, als je al deze observaties achter elkaar zet. Het toont een stukje van de rijkdom die bermen kunnen hebben.

De berm bestaat niet

De basis vormt de ondergrond van die berm. Gaat het vooral om arme grond of is deze juist rijk aan voedingsstoffen? Is er sprake van een droge of natte situatie? Wordt de grond meer of minder bewerkt? Spoelen er in de winter wel of niet strooizouten de berm in? Allemaal zaken die bepalen wat er wel of niet in die berm zal groeien. Zo vind je langs snelwegen soms veel Engels raaigras of Deens lepelblad. Beiden zoutminnende planten.

Bermbeheer

Met de auto op weg, zag ik in april opvallend veel raapzaad. De bermen waren goudgeel dankzij deze kruisbloemigen. Insecten genieten ervan zolang de plant bloeit. Maar toch is het geen goed teken als er zoveel raapzaad groeit. Het zegt iets over het bermbeheer. En na de bloei zul je hier geen insecten meer vinden. Het beheer van die berm heeft namelijk grote invloed op de flora en fauna van die berm. Is het beheer al dan niet natuurvriendelijk? En wat is goed voor de natuur?. Is het goed dat men na het maaien maaisel even laat liggen, enkele dagen later het maaisel gaat schudden en weer wat dagen later het maaisel pas afvoert. Zo overleven zaden en kleine insecten MAAR het is drie keer werk, drie keer kosten EN drie keer zwaar materieel. Dat laatste is weer niet bevorderlijk voor het bodemleven en vergroot de CO₂-uitstoot.

Klepelen, de planten maaien en direct fijnhakselen is een andere methode. Het maaisel laten liggen maakt de grond voedselrijk. Dat lijkt mooi, maar helaas zorgt dat voor weinig biodiversiteit. Veel bermplanten zijn gebaat bij een armere bodem.

De maaizuigcombinatie, waarbij men de gehakselde planten direct opzuigt is snel, efficiënt en goedkoop. Maar deze zorgt voor grote sterfte (meer dan 90%) van het dierenleven, denk aan rupsen, sprinkhanen, torren, kevers. En de enorme zuigkracht neemt ook alle zaden mee. Met andere woorden: deze methode maakt alles dood. Daarmee is bermbeheer een actueel onderwerp, waarbij het zoeken naar de beste methode nog in volle gang is. Zijn bijvoorbeeld schotelmaaiers een betere keuze? Zij snijden het gewas af. Vervolgens wordt het verhakseld en opgezogen. Echter de zuigkracht is laag en dicht bij de bodem. Zo kunnen veel zaden en dieren overleven. Wellicht interessant om eens te kijken in je eigen buurt hoe jouw gemeente dit bermbeheer aanpakt?

Bermen zijn meer dan planten

Insecten en spinnen leven vaak in wegbermen. Een rijke mini-fauna, waaronder ook zeldzame en beschermde soorten. Doordat bermen als een groen lint door de omgeving lopen, kunnen insecten zich hier goed verspreiden en paren met soortgenoten uit naastliggende gebieden. Deze kleine landschapselementen worden voor veel kleine dieren steeds belangrijker, nu hun leefgebied kleiner wordt, meer versnipperd, ten gevolge van intensivering van de landbouw en verstedelijking.

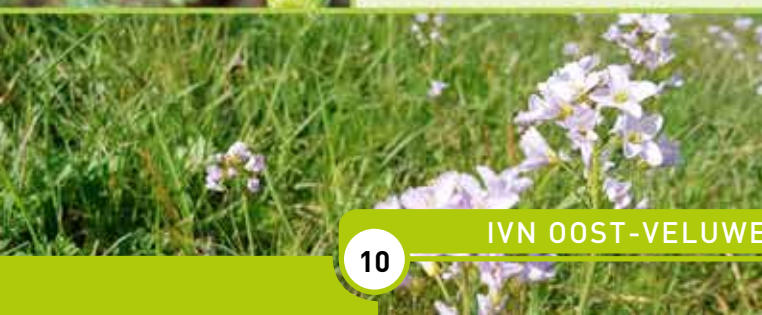
Ook voor de paddenstoelen worden bermen steeds belangrijker, vooral voedselarme bermen. Bomen in bermen zorgen door hun voedselopname voor verschraving van de grond. Wanneer hier het maaisel afgevoerd wordt, het regenwater vanaf de weg de berm relatief vochtig houdt, is dit voor menige paddenstoel een prima habitat. Het afvallend blad waait er gemakkelijk weg, zodat er minder strooisel ophoopt, vermesting beperkt blijft. Al lijkt dit niet zo te werken bij de Middachterallee, waar het vele beukenblad massaal blijft liggen. Maar ook daar zie ik elk jaar weer veel vliegenzwammen, ondanks het vele verkeer en dus de uitstoot van stikstof aldaar.

Mijn gedachtewereld

Ik fantaseer graag over al die planten. Zo loop ik langs de groene brandnetel, in de groene berm. Zou hij jaloers zijn op de kleurrijke dovenetels? Nou nee hoor. Het is gelukkig geen familie, aldus de brandnetel, want ze doen hun naam echt eer aan. Natuurlijk, de een haalt een maagdelijk wit voetje, de ander straalt als een zonnetje en de derde valt door de intens paarse kleur beter op dan mijn groene velletje. Maar dit eeuwige groentje heeft netels vol mierenzuur, brandt als men mij aanraakt. Mensen zijn daardoor minder op mij gesteld. Maar zelf vind ik me niet zo 'doof' als die dovenetels, ik kan me tenminste verdedigen.

Geniet komende weken van de bermen en je eigen gedachtewereld.

Tekst en beeld: Corlène van den Camp



Op plantjesjacht in het Faisantenbos

Wandeling langs een vochtig flora-eldorado

Het Faisantenbos, tussen Middachten en Ellecom, is een dichtbegroeid bos. Vanaf de zijkant kunnen we er maar een klein stukje inkijken. Zwarte en witte els wisselen elkaar af en de gewone vogelkers groeit er naast het essenhakhout. Dit zogenoemde 'essenbronbos' heeft een heel natte bodem: het water staat het grootste deel van het jaar tot aan het maaiveld. Dat maakt het gebied bijzonder kwetsbaar, reden waarom ter plekke de toegang verboden is. Peter Sinon neemt ons mee op een wandeling eromheen.



Kerkepad richting Ellecom in de vroege junizon

We beginnen onze wandeling bij Ellecom aan de Eikenlaan en lopen richting Havikerwaard. Gelukkig krijgen we ook vanaf de weg een mooi beeld van het terrein en de bijzondere rijkdom aan plantensoorten die er een plekje hebben gevonden. Die rijkdom hebben we te danken aan de combinatie van verschillende bodems: de Veluwe zand- en lössgronden grenzen hier aan de IJsselklei, terwijl er vroeger ook veen is ontstaan.

Daarnaast treedt hier kwel op. Regenwater dat zich verzamelde op de nabijgelegen stuwwallen en daar vaak jaren ondergronds verbleef, stroomt af naar dit lager gelegen deel. Het komt door bodemwerking hier weer aan de oppervlakte, verrijkt met ijzer en kalk. Vanaf de weg zien we aan de rechterkant op verschillende plaatsen dit kwelwater uit de grond sijpelen. Het verzamelt zich hier in de Ruitersbeek. Na lange verwaarlozing is deze beek recent hersteld en voert hij weer water richting Hof te Dieren.



Paarbladig Goudveil

Plantenparadijs

In sommige delen van het gebied zien we stobben staan, levende boomstronken met daarop uitlopers van verschillende leeftijd. Eeuwenlang zijn die uitlopers door de mens geoogst voor gebruikshout. We noemen dit hakhoutbeheer en de beheerder probeert dit oogsten in stand te houden. Het heeft bijgedragen tot een verdere natuurlijke ontwikkeling, die zijn eindpunt hier heeft bereikt als zogenoemd 'essenbronbos'. Die ontwikkeling noemen we successie, maar verwacht geen bordje met uitleg langs de wegwand.

Zwarte els en es zijn hier de belangrijkste soorten uit de bomenlaag, maar de kruidlaag is, zoals we zien, veel gevarieerder, met een reeks van soms zeer zeldzame soorten. Zo vinden we verspreidbladig goudveil hier bijna naast het paarbladig goudveil. Beide vallen op door de goudgele kleur van de bovenste bladeren. De laatste heeft een vierkante stengel, de eerste een driekantige. Witte waterkers, overblijvend bingelkruid, gevlekt longkruid, Italiaanse aronskelk, vingerhelmbloem en gewone salomonszegel, de ijle zegge: je kunt ze allemaal tegenkomen op een wandeling over de Eikenlaan. Naast natuurlijk de meer algemene soorten die je in een bosrand zoal vindt: robertskruid, speenkruid, gewone berenklauw, hondsdrif. Vul het lijstje maar eens aan.

Natuurbehoud en ingrepen door de mens

We nemen de afslag aan het einde van het bos

naar rechts en lopen via de weilanden ten zuiden van het Faisantenbos naar het westen. Over de waterafvoer hier is wel het nodige te vertellen ¹⁾. Tegenwoordig is de grondwaterstand hoog door de aangebrachte schutsluisjes. Een bekleding met leem op de slootbodems zorgt ervoor dat ze water blijven voeren.

Wat opvalt is de pitrus in dit terrein, vooral bij de slootjes en greppels. Pitrus houdt van vochtige grond en is daarbij doorgaans een indicator van verstoring in het milieu. Mogelijk heeft de verandering naar een meer natuurlijk beheer in de afgelopen jaren de soort (tijdelijk) in de kaart gespeeld. Op onze tocht door de velden gaan we tot tweemaal toe via een voorde, een doorwaadbare plaats, over één van de afvoersloten in het gebied. Het loont de moeite om, gewapend met loop en schepnet, eens te zien wat je hier zoal in het water aantreft.



Knikkend nagelkruid

We vinden de aansluiting met het bos weer, waar de Paardengracht afbuigt in westelijke richting. Daar treffen we aan onze rechterhand opnieuw elzenhakhout. Opvallend veel plantensoorten hier bloeien vroeg in het voorjaar, zo profiteren ze van de lichtinval zolang de bomen nog geen dicht bladerdek vormen. Recent is dit bos hier deels gekapt, waarna een storm vrij spel had en nog eens een reeks bomen neerhaalde. Het is de vraag hoe de begroeiing zich houdt nu daar zoveel licht op de bodem valt.

Langs het pad naar het noorden treffen we het knikkend nagelkruid, watereppe en slanke sleutelbloem: drie roemruchte zeldzaamheden bijeen. De laatste soort is al uitgebloeid in juni, dus we moeten onze ogen wel de kost geven. Ook hier staan geen naambordjes bij.

Even verder lopen we tegen het eigenlijke kwelbos aan; vroeger in gebruik als leemgroeve. De bomen staan hier zo ongeveer in het water en oeverplanten als dotterbloem groeien in grote pollen boven

het water uit. Door de opwaartse druk in de grond komt dit water in deze lager gelegen gebieden aan de oppervlakte. Overigens was het gebied waar kwel optrad vroeger veel groter: het gehele gebied tussen de snelweg en de spoorlijn tussen De Steeg en de wijngaard in de Hof te Dieren was rond 1770 nog moeras en bronbos. Dit vormde een ideale verdediging van het kasteel Middachten.

Kwetsbaar natuurgebied

Via een modderig pad komen we bij de akkers en weilanden aan de Middachterallee. We nemen het kerkepad naar rechts, richting Ellecom, terug naar de Eikenlaan. Aan het einde treffen we een verlaten boerderij. De eigenaar is uitgekocht, het ooit moderne boerenbedrijf vormde in recenter tijd een rechtstreekse bedreiging voor het Faisantenbos vanwege de uitstroom van gier en koemest via het grondwater.



Slanke sleutelbloem

Ook tegenwoordig is de waterhuishouding nog steeds niet vrij van zorgen. De gecombineerde effecten van grondwaterwinning door Vitens bij Ellecom en van landbouwactiviteiten in de Havikerwaard maken dat we voortdurend alert moeten blijven op verdroging. Moderne landbouw vereist namelijk een zekere verlaging van slootpeil, waardoor de kwel zich naar het zuiden verlegt. Door die effecten kan dit gebied zijn karakter en natuurwaarden voorgoed verliezen.

Ondertussen hebben we onze parkeerplaats en punt van vertrek weer bereikt en zit de rondwandeling erop.

¹⁾ zie artikel 'Herstel bronbossen Middachten' door Karin Otermann (KARWIJ 2018-1)

Tekst en beeld: Peter Sinon

Hoe de fijnspar verdwijnt van de Veluwe

Tijdens de klimaatcursus de 'Groene Verandering' gingen cursisten de uitdaging aan om de klimaatverandering op de Veluwezoom tastbaar te maken. Dat was niet eenvoudig, tot het eerste 'klimaatlachtoffer' zich aandiende. Een drama van tien bedreigingen, met gelukkig ook kansen in het verschiet.

Oudgediende Joan de Vries, natuurgids Ed Ascherman en gidsen in opleiding Saskia Wiersma en Sjaak de Ligst vonden elkaar bij de klimaatcursus de Groene Verandering op het thema 'bossen en klimaatverandering'. Bossen hebben uiteraard alles met klimaatverandering te maken. Ze leggen kooldioxide (CO₂) vast en kunnen zo de opwarming afremmen. Bossen zijn ook een bron van CO₂. De wereldwijde jaarlijkse toename van CO₂ is voor 12 procent afkomstig van ontbossing. De mens kapt bossen, in de tropen voor onder meer hardhout en nieuwe palmolie- en sojaplantages. Maar ook in West-Europa verdwijnt bos: zo is in Nederland de oppervlakte de afgelopen vier jaar met 1.950 hectare, ofwel 0.5% afgenomen.

Kerstboom

Mede door de stijging van de doorsnee temperaturen in de afgelopen decennia, die in Nederland al bijna 2 graden Celsius bedraagt, verdwijnen planten- en diersoorten en komen andere soorten deze kant op. Voorbeelden van adventieve, ofwel nieuw gearriveerde soorten zijn de eikenprocessierups, de eikenprachtkever en diverse teken. In hun zoektocht ontdekte het viertal cursisten ook een boomsoort die inmiddels massaal het loodje legt: de fijnspar. We kennen deze allemaal als kerstboom.

De Veluwe werd ruim honderd jaar geleden al bebost met de grove den, omdat deze niet alleen op arme gronden overleeft, maar ook goed grenenhout leverde voor het stutten van mijngangen. Na de vondst van aardgasreserves werden de kolenmijnen gesloten en werd dit hout minder benodigd. Het planten van fijnspar, Japanse lariks en douglasspar werd steeds meer gebruikelijk. Dat gebeurde ook op de Veluwezoom. De fijnspar leverde mooie rechte stammen voor vurenhout voor tal van gebruiksdoelen.

Eerste tik

De fijnspar is geen inheemse soort. Zij is afkomstig uit het Europese Middengebergte, zoals het Zwartewoud. Een groot klimaatverschil met hier zijn de koudere winters en de koelere zomernachten

die daar optreden. De fijnspar moest dus eigenlijk wennen aan de frequente kwakkelwinters in onze streken.

De eerste tik kreeg de soort in de tachtiger jaren. De wederopbouw van Europa leidde tot intensieve industrialisatie, waaronder bouw van (bruinkool) centrales voor stroomopwekking. De uitstoot daarvan, gecombineerd met de sterk toenemende emissies van wegverkeer, leidde tot zure regen. Beelden van zwarte kale staken van voorheen statige sparren gingen in de jaren tachtig de wereld over. Door onze auto's massaal te voorzien van katalysatoren en kolencentrales en staalfabrieken van ontzwavelingsinstallaties konden we het tij keren. Verzwakte of gekapte fijnsparbossen werden weer ijverig herplant met ... dezelfde fijnspar.



Dode fijnsparren

Verzwakt aan de start

Vanaf 2017 begon weer een tamelijk massale sterfte van fijnsparren door heel West-Europa, die ook op de Veluwezoom zichtbaar werd. Was klimaatverandering de oorzaak? Ja en nee. De deskundigen zijn er inmiddels achter dat de fijnspar het lastig heeft gehad in ons kwakkelklimaat en dat dit is verergerd door de klimaatverandering. De fijnspar is in zijn herkomstgebied genetisch zo gevormd dat in het voorjaar de sapstroom in turbostand wordt gezet. Komt de dagtemperatuur boven de 5 graden, dan gaat de boom aan de slag. Echter in de afgelopen winters waren de dagen waarop de temperatuur in Nederland onder 5 graden bleef op de vingers van

één hand te tellen. De hele winter probeerden de fijnsparren de groei te starten, maar in die periode is er te weinig daglicht om de benodigde suikers aan te maken. Dit verzwakt de boom al voordat het groeiseizoen is aangebroken.

Gifbeker

De ellende was nog niet ten einde. De zomers van 2018 tot 2020 waren lang, warm en droog. De verzwakte bomen konden toen wel suikers aanmaken, maar nu was er weer te weinig water om deze door de vaten te transporteren. De gifbeker moest helemaal leeg voor de fijnspar: stikstof! De hoge stikstofuitstoot in onze omgeving met snelwegen en intensieve veehouderij in de Gelderse Vallei zorgt voor een nieuwe vorm van 'zure regen'. Stikstof dat op de bodem terecht komt, fungeert in eerste instantie als mest voor de vegetatie. De fijnspar wil hierdoor ook harder groeien. Maar daar is wel water voor nodig, en dat is er niet bij droogte. Kan het nog erger? Ja, die overmaat aan stikstof heeft een dusdanig verzurend effect op de bodem, dat bodemleven en vegetatie in de problemen komen. Als de verzuring eenmaal in de bodem zit, worden alle voor de boom nuttige voedingselementen, zoals fosfaat, onbereikbaar voor de boom. Dus als er wel voldoende regen is, zoals in het groeiseizoen 2021, dan raakt een boom alsnog ondervoed door de overmaat aan stikstof. Andere boomsoorten, zoals de eik, hebben daar ook last van. Loofbomen hoeven 's winters geen sapstromen op gang te houden, maar de afgelopen jaren is de sterfte onder de eiken op de zandgronden wel zichtbaar toegenomen, mogelijk door die andere oorzaak. Kijk eens op de Imbos en in het Deelerwoud.

De letterzetter is een kevertje dat graag gangetjes boort in het hout van de fijnspar om daar eitjes in te leggen. Vervolgens knagen de larven zich in een karakteristiek spoor door de bast, onderweg genietend van het suikerhoudende elixer dat de boom rondpompt om vitaal te blijven. Een gezonde boom reageert op het geknaag door het gangetje vol te pompen met hars, de kever is dan snel verdwenen. Een aangetaste boom kan echter niet meer voldoende hars produceren, zeker niet als er tientallen kevers tegelijk neerstrijken. Op zulke percelen zie je binnen één zomer dat fijnsparren massaal de naalden verliezen.



Eikensterfte op de Imbos

Het laatste zetje

Verzwakt? Ook zwakke bomen kunnen nog wel blijven doorkwakkelen. Maar dan is het een kwestie van tijd, voordat schimmels, virussen en insecten profiteren van hun verzwakte afweersysteem. Eén aantaster sloeg vooral in de laatste tien jaar zijn slag. De bosbouwers kenden hem al veel langer: de letterzetter. Deze aantasting leidde overal in Europa tot uitgestrekte dode bospercelen. Ook in Rozendaal langs de Schelmseweg en Velp rond Buitenplaats Beekhuizen sloeg de letterzetter toe. Op de laatste plek heeft de gemeente Rheden in 2019 een groot perceel moeten kappen. Toen het viertal cursisten dit perceel ontdekte, was de puzzel compleet en besloten zij om hun bevindingen om te zetten in een excursie.



Try-out van de wandeling met cursisten

Deze excursie is op 24 april gelopen met een veertigtal belangstellenden. Naarmate de tocht vorderde, werden de deelnemers zich er steeds meer van bewust dat het afscheid van de fijnspar nabij is. Er is echter ook goed nieuws. Als afsluiter werd het



De excursie op 24 april

opnieuw ingeplante perceel bezocht, waar vooral loofbomen zijn geplant. Deze zijn minder droogtegevoelig en hun afgevallen bladeren gaan verzuring tegen. Bosbeheerders leren steeds beter om te gaan met de nieuwe omstandigheden. Inmiddels zijn veel percelen herplant met een menging van andere boomsoorten. Dit maakt het bos minder gevoelig voor aantastingen. Zo wordt hopelijk de groene Veluwe veiliggesteld voor de volgende generaties.

Planten is vooruitzien

Planten en bomen hebben in miljoenen jaren heel andere overlevingsstrategieën ontwikkeld dan mens en dier. Bomen leven in symbiose met bodemschimmels om suikers te maken en te transporteren. De natuur is ons respect waard. De vraag is, of de recent gemaakte keuzes voor herplant de beste zijn. Is onze huidige kennis voldoende om de klimaatverandering te volgen? Of lopen we over twintig jaar een excursie, hoofdschuddend over hoe ze het in 2020 verzonnen om haagbeuken en lindes te planten op de Veluwezoom; want ieder weet toch dat ... Die wandelaars zullen dan mogelijk constateren dat er een heel ander bos staat dan nu wordt bedoeld - maar wel een vitaal bos. De natuur zal ons blijven verbazen.



Herplant met menging van loofbomen

Tekst Sjaak de Ligt (bew. redactie)

Beeld Ed Asscheman, Sjaak de Ligt, Jaap Vette en Gerrit Lammers

Mijmeren over biodiversiteit

Wij mensen hebben nogal wat ruimte nodig, vinden we. Ruimte om te wonen, in ons voedsel te voorzien en te recreëren. Net als al onze mede-Aardebewoners. Elk organisme wil het voor zichzelf en zijn soortgenoten zo aangenaam mogelijk maken. Dat zit in onze genen ingebakken, daar doe je niks aan. Dus al die organismen doen hun stinkende best om de beste plekjes te pakken te krijgen en deze naar eigen gerief in te richten. Als het moet ook ten koste van andere soorten. Ook weer zo'n oerinstinct. Nou lijkt het erop dat de mens daar inmiddels het best in geslaagd is. Hoera voor de mens! Champion of the survival of the fittest. Of bedoelde Darwin daar toch iets anders mee?



En gaan we dan niet voorbij aan het belang wat de ene soort voor de ander heeft? Niet het belang van het individu, of van de individuele soort, maar de balans en harmonie die ontstaat als soorten zich optimaal tot elkaar verhouden. Dat is wat de natuur werkelijk nastreeft. Dus waarom dan toch dat 'overheers-gen'? He-las gaat dat mijn kennis te boven. Maar ik weet wel dat het de hoogste tijd is dat de mens zich meer gaat richten op het belang van het grote geheel. Ook als dat betekent dat we zelf een stapje terug moeten doen om - als denkende, enige 'intelligente soort' die we pretenderen te zijn - de balans een handje te helpen.

Tijdens een ASN bank over biodiversiteit vroeg de presentatrice zich af of het niet beter voor de biodiversiteit zou zijn als de mens er niet meer zou zijn. Haar compagnon kon daar geen antwoord op geven, maar ik denk dat het antwoord 'nee' is. Wij mensen hebben het inzicht en de mogelijkheden om de biodiversiteit te ondersteunen en dominerende soorten in toom te houden, zodat er ruimte blijft voor minder 'agressieve' soorten. Dus laten we ons als waardige kampioenen gaan gedragen. En onze mooie eigenschap om na te denken en oorzaak en gevolg te overzien, gaan gebruiken om de wereld te laten floreren!

Ik wens iedereen een mooie zomer vol afwisselende flora en fauna.

Liefs - Adelijne

Beeld: Spring mandala (door auteur)

Natuur, normaal en educatie

Twee jaar lang lag de mensenwereld in een kramp. Een variant van de kleinste levensvorm die we op Aarde kennen kwam opzetten uit het oosten. Deze bleek het zowaar op onze soort te hebben voorzien. We konden ons amper verweren tegen de gevolgen. Alles ging plat. Ongewoon en onhandelbaar; een verbijsterende tijd. Nu is die voorbij en rijst de vraag: wat is 'natuurlijk', wat betekent voor ons 'terug naar normaal', en wat houdt dit in voor natuureducatie? Een bespiegeling.



Koningsmarkt Velp – de afdeling presenteerde zich dit voorjaar bij vijf evenementen in Rheden

Tijdens de lockdown leefde een bijna religieus besef op. Bewustwording van bedreiging en afhankelijkheid van 'de' natuur, van onvermijdbaar afzien, van solidariteit en zorg voor kwetsbaren, van het belang van nabije contacten. Er heerste een rust die heelde. Veel crises die de samenleving vóór corona in hun greep hielden, leken verdwenen. De roep om matiging van consumptie, minder reizen, gebruik van lokaal voedsel, respect voor de 'kleine natuur' en voor dichtbij natuurgebieden.

Nu zijn we onder de knoet van corona uit, van hogerhand gunt men weer ruimte, en we mogen, moeten en kunnen weer van alles. Liefst nog meer: herstellen, inhalen, compenseren, benutten, afbetalen. Wat blijkt: tijdelijk vergeten crises steken weer de kop op, vaak heviger dan voorheen. Dus, we gaan weer aan het werk. Ongemak gaat niet voorbij door stilzitten: rust roest, is het parool. De mensenwereld is weer 'gewoon' die gigantische mierenhoop. Het oude normaal, versie 3.0.

Afdeling

Ook de activiteiten van onze afdeling stokten in de coronaperiode. De fut leek er helemaal uit: excursies, vergaderingen en uitjes werden geschrapt. Net als de samenleving doorstaan hechte clubs ook deze storm: ervaren gidsen namen hun draaiboek weer op, werk-

groepen en bestuur herpakten zich, de gidsencursus is nu wél gestart, er is een actieve nieuwe werkgroep ontstaan.

Is de IVN-afdeling ook zaken anders gaan doen na 'corona'? Ik denk dat dat niet per se hoeft. Risico's? Mwah. En de ecovoetafdruk van natuureducatie is toch al klein. Hooguit een kleine 'functionele verstoring' van de natuur. Als we ons nabij plant, dier en in het landschap begeven, is dat om deze te appreciëren, erover te leren, en dat doorgeven. Liefst ook aan jongere generaties.

Kleine natuur

KARWIJ draaide als ledenblad gestaag door – het leed minder onder de lockdown dan de publieksactiviteiten. Wel lonkte de verleiding om te schrijven over de 'grijze' natuur: beleidsmatige thema's zoals recreatie-zonering, masterplan Veluwezoom, energietransitie, Rivierklimaatpark, Rhedens biodiversiteitsplan. En ga zo maar door.

Als redactie spraken daarom we af: we geven meer aandacht aan de 'kleine natuur'. De rijkdom van flora, bijzonder dierengedrag en overleven in biotopen onder druk, de fascinatie voor het landschap en zijn ontstaan. KARWIJ leunt daarbij op de expertise, waarnemingen

en ideeën door actieve leden: zij kennen de beste beleving en leerbenadering.

Die 'kleine natuur' lijkt simpel, maar is het niet. De échte kleine natuur, dat is geen consumeren - daar moet je wat voor dóen: weg van je beeldscherm, uit de comfortzone, de wandelschoenen aan met flora, loep, rugzak, verrekijker, telefoon en obsidienty vroeg uit de veren.

Lang geleden bracht het hoofd van mijn basisschool ons respect voor de kleine natuur bij. Vanuit de school was het vijftien minuten lopen naar het midden van het nabije broekbos. Die wandeling was tegelijk een les 'natuurkunde' - want biologie, dat was iets van de grote school. We hielden in het lokaal een natuurschrift bij, alle leerlingen mochten opschrijven wat ze zagen en hoorden van de seizoenen. Natuurkunde, het fenoschrift: indrukken die bijblijven.

Professoren en beleidsadviseurs

Terug naar nu. Twee recente publicaties - zie kaders. Er klinkt vertwijfeling in door. Begrijpelijk, maar angst is geen goeie raadgever en gaat geen potten breken bij overheden, politiek of bedrijfsleven. En zal ook de doorsnee burger niet 'voor de natuur' winnen.

Het blijft nodig om de waarde, het verbluffende, waardevolle, en tegelijk weerloze van 'natuur' onder de aandacht te brengen. Bij de kleinsten, op de basisschool, via kunst, bij en door jonge ouders. Bij mensen die naast en na hun werkende leven 'nog iets van betekenis willen doen of nalaten', bij (groot)ouders die hun (klein)kinderen iets van de verwondering van vroeger proberen mee te geven.

Of, zoals Patrick Jansen stelt in een online debat na zijn column in Trouw: "Het is helemaal niet zo moeilijk om fascinatie, liefde en respect op te wekken voor wilde planten en dieren en alle interacties ertussen. Het is namelijk vaak ook hier mooi, wonderlijk of spectaculair."

Een ambassadeur voor natuureducatie in Wageningse wetenschapskring. Dat is wel eens anders geweest.

Tekst en beeld

Jeroen Boland

¹⁾ binnenlandsbestuur.nl/ruimte-en-milieu/natuur-beleid-raakt-burger-niet

²⁾ trouw.nl/duurzaamheid-natuur/de-natuurcrisis-is-gevaarlijk-en-iedereen-moet-dat-weten~b20280cd/

Natuurbeleid raakt de burger niet ¹⁾

Het Ministerie van LNV liet onderzoeken, welke prioriteit de burger geeft aan natuur. Hieronder de uitslag in een notendop.

Hooguit een derde van de Nederlanders maakt zich zorgen over de natuur, zo blijkt. Men vindt zorg, woningmarkt, veiligheid en pensioenen belangrijker dan de staat van de natuur. Om precies te zijn: natuur en natuurherstel komen op de 13e plaats. Natuur is belangrijk voor de welzijn en gezondheid, en natuurlijke landschappen zijn mooi: daarover is men het wel eens. Toch beleeft men de behoefte aan natuur nauwelijks als urgent thema. Ruim de helft van de onderzoeksgroep wil zich wel voor natuurherstel inzetten, maar weet vaak niet hoe.

De onderzoekers concluderen: ga er niet vanuit dat de Nederlander bekend is met de uitdagingen op het gebied van natuurbehoud en -herstel. Zij bevelen een op emotie gerichte aanpak aan, om thema's als biodiversiteit en stikstofvermindering voor het voetlicht te krijgen. Dus niet feiten, maar vooral het waarom, in een communicatie die ook emotie oproept. Zowel over de urgentie als over bereikte resultaten.

Nemen overheden deze aanbevelingen mee bij het in 2021 gestarte tienjarige Programma Natuur?

Natuureducatie: emotie en kennis ²⁾

Nederland kampt met een biodiversiteitscrisis en verlies van natuurkwaliteit, aldus het advies Natuurinclusief Nederland van Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur (RLI). Het is een crisis, want vitale natuur is essentieel voor het menselijk bestaan en overleven. Biodiversiteitsverlies is het slopen van je eigen huis.

RLI acht het cruciaal om met spoed de teruggang van natuur te stoppen. Ze beveelt aan om onze samenleving 'natuurinclusief' te maken: overal moet voor iedereen natuur bereikbaar zijn.

Voor besef van de crisis is het nodig te weten hoe je van de natuur afhankelijk bent, zelfs als je daar in je dagelijks leven weinig van merkt. Kennis van processen achter de crisis. Dat achteruitgang van natuur te maken heeft met voedsel, water en groene ruimte. Dat natuur niet (alleen) een hobby is, of iets voor het wandelen of sporten.

RLI beveelt aan: investeer in natuureducatie. Die verdween bijna geheel uit het onderwijs, zodat kinderen snel van de natuur vervreemden. Een offensief van natuurbesef is nodig onder volwassenen met weinig besef van de urgentie.



EXCURSIE- EN WANDELPROGRAMMA

MAANDAGMORGENWANDELINGEN

Maandag 4 juli 9.30 uur

Park Hof te Dieren

Start: P. Wijngaard/Kwekerij Hof te Dieren
Arnhemsestraatweg 16 Dieren

Maandag 1 augustus 09.30 uur

Varens en heide

Start: P. Lappendeken
Diepesteeg/Beekhuizenseweg, De Steeg

Maandag 5 september 09.30 uur

Natuur in de buurt

Start: Dorpshuis Rheden'
Meester B. van Leeuwenplein, Rheden

ZONDAGWANDELINGEN

Zondag 19 juni 14.00 uur

Natuur van het zuiverste water

Start: P. Sterrebos, Ellecom

Zondag 21 augustus 14.00 uur

Effect klimaatverandering en milieuvervuiling op natuur

Start: P. station Rheden

Zondag 4 september 14.00 uur

De Onzalige bossen

Start: P. Lappendeken
Diepesteeg/Beekhuizenseweg, De Steeg

Wandelingen aanvragen

excursies@ivnoostveluwezoom.nl

Scholenwerk aanvragen

scholen@ivnoostveluwezoom.nl

Rondleiding IVN-tuin

ivn-tuin@ivnoostveluwezoom.nl

WANDELPROGRAMMA IVN EERBEEK

(exacte startplaats: zie ivn-eerbeek.nl)

Zondag 10 juli 14.00 uur

Fietstocht rondje Brummen

Start: station Brummen

Zondag 14 augustus 14.00 uur

Reeënberg Paarse pracht

Start: P. Loenense Waterval

Zondag 28 augustus 14.00 uur

Landgoed Huis te Eerbeek

(samen met IVN Zutphen)
Start: restaurant De Korenmolen, Eerbeek

Zondag 11 september 14.00 uur

Bomendijk, kronkelend en bomenrijk

Start: bakkerij Bril, Voorst

PROGRAMMA KNNV ARNHEM

Zie agenda op knnv.nl/arnhem